

EWA ANDRYSIAK

Jan Muszkowski, *Życie książki. Edycja krytyczna na podstawie wydania z 1951 r.*, oprac. Grzegorz Czapnik, Zbigniew Gruszka, wstęp Hanna Tadeusiewicz, Warszawa: Wydawnictwo SBP 2015, s. LIV, 474, [2], [16] s. tabl., w tym 1 kolor., il. (Nauka – Dydaktyka – Praktyka, nr 166)

31 marca 2016 roku trafił do mnie jeden z pierwszych egzemplarzy kolejnej edycji *Życia książki* Jana Muszkowskiego, wydanej przez Wydawnictwo SBP w serii Nauka – Dydaktyka – Praktyka. Trzeba zaznaczyć, że chodzi o edycję krytyczną dzieła Muszkowskiego przygotowaną na podstawie wydania drugiego ilustrowanego i rozszerzonego z roku 1951, której opracowania podjęli się Grzegorz Czapnik i Zbigniew Gruszka – pracownicy Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej (KBIN) Uniwersytetu Łódzkiego.

Wstępem wydawnictwo opatrzyła prof. Hanna Tadeusiewicz, w latach 1987–2010 kierownik KBIN – placówki, którą w roku 1945 Muszkowski zapo-

czątkował. Autorka wstępu przypomina, że profesor Muszkowski to jeden z najwybitniejszych ludzi książki minionego stulecia. Bibliolog, bibliograf, bibliotekarz, wszechstronnie wykształcony (filolog, doktor filozofii, profesor, znawca języków nowożytnych i łaciny), zaangażowany w organizacjach społecznych i zawodowych, działał m.in. w Wolnej Wszechnicy Polskiej, głównie na rzecz kształcenia bibliotekarzy i księgarzy (s. XIII).

W Łodzi osiadł w 1945 roku, po zakończeniu II wojny światowej, włączając się w działania związane z organizacją uniwersytetu i tworzeniem

Katedry Bibliotekoznawstwa, którą, choć po wielu trudnościach, udało mu się powołać. Była to pierwsza w Polsce placówka kształcąca bibliotekarzy i bibliotekoznawców na poziomie akademickim.

Warto przypomnieć, że Muszkowski jako wykładowca zwracał szczególną uwagę na znaczenie materiałów dydaktycznych, przede wszystkim wydawnictw, potrzebnych do nauczania zagadnień związanych z książką. Publikacja taka, zatytułowana *Życie książki*, będąca wynikiem jego praktyki bibliotekarskiej, księgarskiej i pracy dydaktycznej, ukazała się w roku 1936. Nowe poprawione wydanie podręcznika, uzupełnione i zaktualizowane wyszło pod koniec 1951 roku (właściwie na początku 1952).

Na znaczenie *Życia książki* dla rozwoju polskiej bibliologii i kształcenia bibliotekarzy po 1945 roku zwróciło uwagę Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, które zaproponowało Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego przygotowanie do druku krytycznej edycji pracy Muszkowskiego z roku 1951. Zadania tego podjął się prof. Janusz Dunin. Niestety na przeszkodzie stanęły choroba i śmierć profesora.

Kontakty pracowników KBIN z córką profesora Muszkowskiego Joanną Muszkowską-Penson, nawiązane na początku obecnego stulecia, i przekazane przez nią materiały dotyczące życia i pracy ojca, w tym korespondencji z Tadeuszem Zapiórem – edytorem wydania *Życia książki* z 1951 roku, wpłynęły na zainteresowanie się tą spuścizną przez dr. Zbigniewa Gruszkę, który pomyślał o powrocie do propozycji SBP. Razem z dr. Grzegorzem Czapnikiem (KBIN) podjął się on krytycznego opracowania dzieła Muszkowskiego. Na publikację podręcznika wyraziła też zgodę prof. Joanna Muszkowska-Penson, spadkobierczyni spuścizny ojca, a kontakty z nią zaowocowały uzyskaniem nowych informacji i wyjaśnieniem wielu wątpliwości i niejasności.

Okoliczności powstania publikacji, zarówno wydania pierwszego (1936), jak i rozszerzonego drugiego (1951), opisali autorzy opracowania w *Koncepcji wydawniczej krytycznej edycji drugiego wydania „Życia książki”*, przypominając, że sam Muszkowski w przedmowie do pierwszego wydania pisał, że książka powstała w wyniku ponaddwudziestoletniej praktyki bibliotekarskiej, wykładów prowadzonych w Wolnej Wszechnicy Polskiej oraz wykładów w Instytucie Pedagogicznym w Katowicach (s. XVIII). Prace nad nowym – planowanym początkowo – dwutomowym wydaniem książki podjął profesor po zakończeniu II wojny światowej, w 1945 roku. Postęp prac nad podręcznikiem znany jest z korespondencji Muszkowskiego z Tadeuszem Zapiórem, właścicielem firmy „Wiedza – Zawód – Kultura” w Krakowie, w której ukazało się *Życie książki* (s. XXI–XXV). Maszynopis drugiego wydania trafił do wydawcy pod koniec

kwietnia 1950 roku, a pierwszą korektę podręcznika wykonał na prośbę Muszkowskiego Adam Łysakowski.

Gruszka i Czapnik przyjrzeni się także *Życiu książki*, biorąc pod uwagę dokumenty Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk (UKPPIW) pozyskane z Archiwum Akt Nowych, pozwalające na przesłedzenie ingerencji cenzorów w treść drugiego wydania.

Z dokumentów UKPPIW, do których dotarli autorzy krytycznego opracowania, wynika, że od września 1950 do kwietnia 1951 roku *Życie książki* było czterokrotnie recenzowane, dwukrotnie przez oddział krakowski UKPPIW i dwukrotnie przez komórkę warszawską, której recenzentka skrytykowała pracę za wyrażone w niej proamerykańskie poglądy, a pominięte osiągnięcia krajów socjalistycznych (ZSRR i Polski Ludowej). Dziś zatem wiemy, że treści polityczne pojawiły się w drugim wydaniu podręcznika nie z woli samego autora, był to po prostu warunek wydania książki (s. XXIV–XXXVII).

Do poglądów Muszkowskiego przedstawionych w *Życiu książki*, obejmujących wszystkie zagadnienia biblioteczne, edytorskie i księgarskie związane z procesami rozwojowymi książki i jej funkcji społecznej, odwoływało się wielu bibliologów, m.in. Józef Grycz, Radosław Cybulski, Karol Głombowski, Krzysztof Migoń, Barbara Bienkowska, Anna Sitarska. Podręcznik był podstawą programową studiów na Uniwersytecie Łódzkim, później w ośrodkach akademickich kształcących bibliotekarzy (s. XLIV–XLV).

Kilkadziesiąt lat rozwoju bibliologii miało wpływ na częściową dezaktualizację zagadnień zawartych w pracy Muszkowskiego, mimo to stanowi ona nadal przedmiot zainteresowania badaczy książki i wykorzystywana jest w dydaktyce akademickiej „nie tylko jako źródło informacji, lecz również jako świadek czasów, w których powstała” (s. XLVII).

Dziś podręcznik profesora Muszkowskiego, choć minęło 65 lat od jego drugiego wydania, ważny jest także dla łódzkiego środowiska bibliologicznego ze względu na twórcę pierwszej w Polsce Katedry Bibliotekoznawstwa.

Omówienie zasad zastosowanych w opracowaniu *Życia książki* autorzy zawarli w *Nocie edytorskiej*, gdzie wymienili wykorzystany w pracy nad edycją materiał źródłowy, czyli: wydania z 1951 (w aparacie krytycznym oznaczone jako A) i 1936 roku (oznaczone jako B), wersję roboczą i wersje ostateczne maszynopisu drugiego wydania ze zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, egzemplarze korektorskie publikacji z 1951 roku. Poza tym materiał źródłowy stanowiły recenzje cenzorskie UKPPIW, korespondencja udostępniona przez córkę profesora Muszkowskiego – Joannę Muszkowską-Penson, spuścizna profesora przecho-

wywana przez Bibliotekę Uniwersytetu Łódzkiego, egzemplarze najważniejszych prac Muszkowskiego (s. XLVIII).

Tekst główny podręcznika uzupełniony został popularnonaukowym komentarzem wprowadzonym w ramach na poszczególnych stronach. Dotyczy on, jak zaznaczyli autorzy, danych biograficznych postaci mniej znanych. Zrezygnowano z niego w odniesieniu „do polskich ludzi książki i polskich władców” (s. XLIX), choć komentarze biograficzne otrzymali np. Mikołaj Rej, Jan Kochanowski (s. 112), Erazm Gliczner, Jan Niemojewski (s. 113), Maria Świeżawska-Wojciechowska (s. 103).

Komentarze dotyczą też fragmentów budzących największe wątpliwości. Autorzy krytycznej edycji odnieśli się „w niektórych miejscach” do najnowszego stanu wiedzy i do prac innych bibliologów, uzupełnili informacje dotyczące losów instytucji odnotowanych przez Muszkowskiego w *Życiu książki*. Dla czytelnika mniej wyrobionego w tekście wprowadzono dodatkowe oznaczenie fragmentów o charakterze ideologicznym, które znalazły się w książce w wyniku interwencji cenzury oraz wprowadzone zostały przez autora (s. L).

Podobnie jak Muszkowski we fragmentach swojej pracy przejętych z wydania z 1936 roku wprowadził korektę ortografii, autorzy edycji krytycznej dostosowali tekst do wymagań współczesnej pisowni. Zdarzające się w *Życiu książki* błędy merytoryczne i druku w opracowaniu krytycznym zaznaczono u dołu strony, poprawki stylistyczne z kolei w nawiasach kwadratowych w tekście.

Trzeba odnotować, że edycja krytyczna otrzymała, z pewnością prze-myślany, format B5 (24,5 × 17 cm) większy niż oryginał (22 × 15,2 cm), ale zdecydowanie bardziej korzystny przy tego typu opracowaniach, oraz twardą oprawę, podczas gdy zarówno pierwsze, jak i drugie wydanie miały oprawę kartonową. Część egzemplarzy wydania drugiego oprawiona została w płótno (22 × 14,8 cm), a pięć takich egzemplarzy otrzymał autor.

Objętość edycji krytycznej *Życia książki* w porównaniu z jej wydaniem drugim nieco się powiększyła, mimo powiększenia formatu, co wynika z wprowadzonych komentarzy. Nie został też zachowany układ graficzny wydania z 1951 roku, ale materiał ilustracyjny rozmieszczono w sposób najbardziej bliski oryginałowi. Zmiana formatu i dodane komentarze spowodowały także naniesienie poprawek w skorowidzu (zmiana numeracji stron).

W wydanym w 2015 roku *Życiu książki* znalazła się okładka wydania z 1951 roku, choć nie jest znany jej projektant. Warto przypomnieć, że starania o zaprojektowanie okładki do podręcznika Muszkowski podjął w grudniu 1950 roku, pisząc do wydawcy (Tadeusza Zapióra), by

realizację tego zadania powierzyć Adamowi Póttawskiemu (przyjacielowi Muszkowskiego), autorowi projektu okładki pierwszego wydania z 1936 roku.

Na okładce wydania z 1951 roku zamieszczono rysunek prasy z epoki Gutenberga, a tytuł książki złożony został antykwą Póttawskiego. Brak jednak nazwiska Póttawskiego na stronie redakcyjnej nie pozwala na stwierdzenie, czy był on projektantem okładki (s. XXIX).

Może szkoda, że w wydaniu krytycznym *Życia książki* nie znalazła się również, znacznie ciekawsza, okładka pierwszego wydania podręcznika z 1936 roku, do którego autorzy krytycznej edycji także się odnoszą.

Książkę doceniło środowisko akademickie, w konkursie ACADEMIA 2016 dla Publikacji Akademickiej w Dziedzinie Nauk Społecznych i Humanistycznych rektor Uniwersytetu Warszawskiego wyróżnił wydawnictwo SBP za edycję *Życia książki* Muszkowskiego. Zespół krytycznego opracowania podręcznika otrzymał także Nagrodę Rektora Uniwersytetu Łódzkiego.

Należy więc mieć nadzieję, że krytyczne wydanie podręcznika znajdzie także uznanie w środowisku ludzi i instytucji związanych z książką; może też służyć – według założeń redaktorów aparatu krytycznego – „jako materiał do dalszych badań dziejów książki w Polsce po 1945 r.” (s. L).

